

Δάνεια και Θεσμικές Ρυθμίσεις στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2015)

Γεώργιος Ν. Μαγούλιος

Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής, Σχολής Διοίκησης και Οικονομίας,
ΤΕΙ Κεντρικής Μακεδονίας
magulios@teicm.gr

Μαρία Μαγούλιου,

πτυχιούχος Νομικής Σχολής Δημοκρίτειου Πανεπιστήμιου Θράκης
maria.magou@yahoo.gr

Σε αυτούς που δεν άντεξαν άλλο τα βάρη της κρίσης.

Περίληψη

Τα δάνεια και οι θεσμικές ρυθμίσεις τους στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2015) είναι το αντικείμενο του άρθρου αυτού. Μετά τη βιβλιογραφική επισκόπηση της σχετικής διεθνούς εμπειρίας και ειδικά χωρών μελών της ΕΕ, παρατίθεται το βασικό θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των δανείων στην Ελλάδα από το 2010 έως το 2015. Αναλύονται ποσοτικά δεδομένα που αφορούν στα δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις και ειδικότερα ο βαθμός χρέωσης νοικοκυριών και επιχειρήσεων, τα δάνεια σε καθυστέρηση και το μερίδιο ένταξης τους σε καθεστώς ρύθμισης, εκ μέρους των τραπεζών. Συγκρίνοντας τις μεταβολές του εισοδήματος και της ανεργίας, με τις αντίστοιχες των δανείων σε καθυστέρηση, διαπιστώνεται ότι όσο αυξάνεται η ανεργία και μειώνεται το ακαθάριστο εθνικό εισόδημα-που η αύξηση των φόρων μειώνει περαιτέρω το καθαρό διαθέσιμο εισόδημα- αυξάνονται τα δάνεια σε καθυστέρηση και αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία νοικοκυριών και επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Συσχετίζοντας τα δάνεια που εντάχθηκαν σε ρύθμιση, με τις σχετικές νομοθετικές παρεμβάσεις (νόμοι 3869/2010, 4224/2013, 4307/2014, 4336/15 κ.λπ.), προκύπτει ότι παρά την πληθώρα των θεσμικών παρεμβάσεων για τη ρύθμιση των δανείων, τα αποτελέσματα είναι εξαιρετικά περιορισμένα. Η εξέλιξη αυτή μπορεί να οφείλεται, μεταξύ των άλλων, στην αδυναμία των δανειοληπτών να καλύψουν τα προβλεπόμενα κριτήρια ένταξης σε καθεστώς ρύθμισης και να ανταποκριθούν στις επακόλουθες δεσμεύσεις και υποχρεώσεις, στις πολύπλοκες γραφειοκρατικές διαδικασίες, στις συχνές αλλαγές του σχετικού θεσμικού πλαισίου και στην προσδοκία που αυτές καλλιεργούσαν για ενδεχόμενες ευνοϊκότερες μελλοντικές ρυθμίσεις. Συμπεραίνεται ότι οι όποιες ρυθμίσεις, ως θεσμικό και χρηματοοικονομικό μέσο διευκόλυνσης των δανειοληπτών, θα είναι μειωμένης αποτελεσματικότητας στον βαθμό που δεν συνοδεύονται με μέτρα ενίσχυσης της απασχόλησης και της ανάπτυξης, που θα αποκαθιστούν την εισοδηματική δυνατότητα των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις δανειακές υποχρεώσεις τους.

Λέξεις-Κλειδιά: δάνεια, νόμοι, ρύθμιση, οικονομική κρίση, Ελλάδα.

Jel classification: K2, G38

Εισαγωγή

Το αντικείμενο του άρθρου αυτού είναι τα δάνεια και οι θεσμικές ρυθμίσεις τους στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης (2008-2015). Με βάση τη βιβλιογραφική επισκόπηση της σχετικής διεθνούς εμπειρίας και ειδικά χωρών μελών της ΕΕ, παρατίθεται το βασικό θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των δανείων στην Ελλάδα από το 2010 έως το 2015. Αναλύονται ποσοτικά δεδομένα που αφορούν στα δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις και ειδικότερα ο βαθμός χρέωσης νοικοκυριών και επιχειρήσεων, τα δάνεια σε καθυστέρηση και το μερίδιο ένταξης τους σε καθεστώς ρύθμισης, εκ μέρους των τραπεζών.

Συσχετίζονται οι μεταβολές του εισοδήματος και της ανεργίας, με τις αντίστοιχες των δανείων σε καθυστέρηση και εξάγονται τα συμπεράσματα, λαμβάνοντας υπόψη και την εμπειρία άλλων χωρών.

Βιβλιογραφική επισκόπηση της διεθνούς εμπειρίας και ειδικά χωρών μελών της ΕΕ

Οι τράπεζες της Ευρωζώνης εξακολουθούν να έχουν 900 δισ. ευρώ σε μη εξυπηρετούμενα δάνεια (Ιούνιος 2015). Τα τραπεζικά συστήματα με τα υψηλότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια είχαν μια μεγαλύτερη πτώση των τιμών των μετοχών, ιδίως στην Ελλάδα και την Ιταλία. Στη ζώνη του ευρώ (αρχές 2016) επλήγησαν περισσότερο τα τραπεζικά συστήματα της Ελλάδας, της Ιταλίας και, σε μικρότερο βαθμό, της Πορτογαλίας, που αντανακλούν μερικούς ή όλους από τους ακόλουθους παράγοντες, τα διαρθρωτικά προβλήματα της πλεονάζουσας τραπεζικής ικανότητας, τα υψηλά επίπεδα των μη εξυπηρετούμενων δανείων και κακώς προσαρμοσμένα επιχειρηματικά μοντέλα. Για πολλά τραπεζικά συστήματα, τα αυξημένα μη εξυπηρετούμενα δάνεια συνιστούν μια σημαντική διαρθρωτική αδυναμία (International Monetary Fund, 2016, p. 33).

Υποστηρίζεται η άποψη ότι η ενσωμάτωση των οικονομικών στοιχείων των καταναλωτών σε δημόσια πιστωτικά μητρώα, μπορεί να χρησιμοποιηθεί όχι μόνο για την ενίσχυση της τραπεζικής εποπτείας, αλλά θα μπορούσε επίσης να χρησιμεύσει για τη βελτίωση της ποιότητας ανάλυσης της πίστωσης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και την παρακολούθηση των χρεών των ιδιωτών προς το σύστημα. Έτσι, θα συμμορφώνονταν με την ισχύουσα απαίτηση της νέας οδηγίας για την καταναλωτική πίστη, η οποία θέτει την υποχρέωση στους δανειστές για την αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας των καταναλωτών, ενώ ταυτόχρονα καθιστά αναγκαία την τήρηση της οδηγίας 95/46/EK για την προστασία των δεδομένων (Federico Ferretti, 2010, p. 24-25).

Σύμφωνα με έκθεση της Deloitte (Deleveraging Europe 2015 – 2016), στα 104,3 δισ. ευρώ ανέρχεται το ποσό που απέφεραν οι πωλήσεις των μη εξυπηρετούμενων δανείων και των μη στρατηγικών περιουσιακών στοιχείων των τραπεζών στην Ευρώπη το 2015. Όπως προκύπτει από την έκθεση, περισσότερα από 300 δισ. ευρώ έχουν αποφέρει οι εν λόγω συναλλαγές που πραγματοποιήθηκαν από το 2013 έως και το 2015. Σύμφωνα με εκτιμήσεις της έκθεσης, το 2016 η συνολική αξία των πωλήσεων μη στρατηγικών και μη εξυπηρετούμενων χαρτοφυλακίων δανείων αναμένεται να αγγίξει τα 130 δισ. ευρώ. Τα ευρωπαϊκά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα εκτιμάται ότι θα συνεχίσουν τις ενέργειες απομόχλευσης, καθώς διαθέτουν μη στρατηγικά και μη εξυπηρετούμενα δάνεια που ξεπερνούν τα 2 τρισ. ευρώ. Το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν η πιο δραστήρια αγορά, με βάση την αξία συναλλαγών, δανειακών χαρτοφυλακίων το 2015, με τις πωλήσεις να ξεπερνούν τις 38 δισ. λίρες, η αγορά δανειακών χαρτοφυλακίων της Ιρλανδίας παρουσιάζει ενδείξεις επιβράδυνσης, ενώ αυξάνεται η δραστηριότητα στην Ιταλία, στην Ισπανία, στην Κεντρική, Νότια & Ανατολική Ευρώπη (Ημερησία 2-3-2016).

Στην Ιρλανδία, ο νόμος έδινε στις τράπεζες τρεις επιλογές για να αντιμετωπίσουν ένα κόκκινο δάνειο. Η πρώτη αφορούσε σε τρόπους αναδιάρθρωσής του, η δεύτερη στην αναγνώριση της πτώχευσης του οφειλέτη και η τρίτη (προϋπέθετε την αποτυχία των πρώτων δύο) στη δυνατότητα εκκίνησης των νομικών διαδικασιών για την κατάσχεση των ενυπόθηκων ακινήτων του δανείου, στην περίπτωση που ο δανειολήπτης κρινόταν από την τράπεζα ως «μη συνεργάσιμος». Επιδίωξη ήταν ο νόμος να δώσει περισσότερες εξουσίες στις τράπεζες, αφαιρώντας τις από τα δικαστήρια, ώστε να περιορίζονταν οι γραφειοκρατικές ρυθμίσεις, με στόχο την καλύτερη και ταχύτερη αντιμετώπιση κάθε περίπτωσης αδυναμίας πληρωμής. Σε αντίθεση με τις επιδιώξεις, δυόμιση χρόνια μετά την εφαρμογή της ρύθμισης, τα 74.000 από τα 98.000 υπερήμερα στεγαστικά δάνεια, παρέμεναν εκτός ρύθμισης (75,5%). Επί πλέον, οι τράπεζες έκαναν κατάχρηση των εξουσιών από τη σχετική νομοθεσία και προχώρησαν σε κατασχέσεις και αγωγές στο 60% των περιπτώσεων, με την αιτιολογία πως οι

πολίτες ήταν μη συνεργάσιμοι (Πάνος Παναγιώτου, 19-11-2015). Η διαφορά της ιρλανδικής αγοράς ακινήτων από την ελληνική, συνίσταται στο ότι στην Ιρλανδία η αγορά ανέκαμψε γρήγορα, λόγω της ανάκαμψης της ζήτησης για επαγγελματικά ακίνητα. Η μικρή απόσταση της χώρας από τις ΗΠΑ, η αγγλική γλώσσα, η παρεχόμενη ασφάλεια δικαίου, είναι οι βασικοί λόγοι που ξένες επιχειρήσεις, κυρίως αμερικανικές, εκμεταλλεύθηκαν την κατάρρευση των τιμών για να αποκτήσουν στέγη στην Ιρλανδία και μέσω αυτής να δραστηριοποιηθούν στην Ευρώπη. Ήδη από το 2009 άρχισαν οι ξένες επενδύσεις στα ιρλανδικά επαγγελματικά ακίνητα, οι οποίες έδωσαν ισχυρή ώθηση στις αξίες τους και βοήθησαν να ξανακερδίσει η χώρα την εμπιστοσύνη των αγορών και να ξεπεράσει την κρίση (Χαροντάκης Δ., Καψύλης Α., 03-11-2014). Όσον αφορά στις μεθόδους που εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση του προβλήματος των καθυστερούμενων στεγαστικών δανείων στην Ιρλανδία, προέβλεπαν: Διαίρεση στεγαστικού δανείου, το αρχικό δάνειο χωρίζεται σε ένα τμήμα που συνεχίζει να εξυπηρετείται πλήρως και ένα τμήμα για το οποίο δίνεται περίοδος χάριτος. Στεγαστικό δάνειο προς ενοικίαση, ο δανειστής ή ένας στεγαστικός οργανισμός αποκτά την κυριότητα του ακινήτου και το ενοικιάζει στον πρώην δανειζόμενο. Ανταλλαγή με φθηνότερο ακίνητο, ο δανειολήπτης πουλά το ακίνητο και αγοράζει ένα άλλο σε χαμηλότερη τιμή, ενώ επιτρέπεται να μεταβιβάσει την αρνητική διαφορά μεταξύ αγοραίας αξίας και αξίας του δανείου στη νέα ιδιοκτησία. Εθελοντική πώληση, Ο δανειολήπτης συμφωνεί με τον δανειστή να πουλήσει την ιδιοκτησία με μια συμφωνία για την αντιμετώπιση τυχόν αρνητικού υπολοίπου από την αξία του δανείου (Δερμενάκης Παύλος, 2014, σελ. 36, 38).

Στην Ισπανία οι τραπεζικές πιστώσεις προς το μη χρηματοπιστωτικό ιδιωτικό τομέα επιβραδύνθηκαν απότομα, από ετήσια αύξηση άνω του 20% το 2007, σε αρνητικά επίπεδα. Η συρρίκνωση του δανεισμού που προκύπτει από την επιδείνωση της κεφαλαιακής θέσης των τραπεζών και συνδέεται με την πτώση στις τιμές των κατοικιών, αντιπροσωπεύει μεταξύ 18 και 21% της πτώσης στην αύξηση των χορηγήσεων το 2009. Το σχετικά μικρό μέγεθος αυτού του αποτελέσματος εξηγείται από την αδυναμία της ζήτησης δανείων σε ένα πλαίσιο βαθιάς ύφεσης (Ignacio Hernando, Ernesto Villanueva, 2014, pp. 281, 283). Η Ισπανία, με ιδιοκατοίκηση σε ποσοστό κοντά στο 80%, βρέθηκε πρώτη μπροστά στη λαίλαπα των πλειστηριασμών. Με την ανεργία τότε στο 26,2%, πάνω από 400.000 κατοικίες κατασχέθηκαν, ενώ 50.000 πλειστηριασμοί έγιναν μόνο το πρώτο εξάμηνο του 2012. Οι αποφάσεις εξαίρεσης από τους πλειστηριασμούς αφορούσαν οικογένειες με ετήσιο εισόδημα που δεν ξεπερνά τα 19.200 ευρώ. (<http://www.realestatenews.gr/finance,07-04-2016>). Το 2014 κατασχέθηκαν 34.680 πρώτες κατοικίες (95 την ημέρα), σύμφωνα με το Εθνικό Ινστιτούτο Στατιστικής της Ισπανίας. Αν ληφθούν υπόψη οι δευτερεύουσες κατοικίες και οι λοιπές κατηγορίες ακινήτων, οι κατασχέσεις αυξήθηκαν κατά 9,3% το 2014, φθάνοντας στις 119.442. Οι τράπεζες, οι οποίες έλαβαν το 2012 ευρωπαϊκή βοήθεια άνω των 40 δισ. ευρώ, κατάσχεσαν 49.694 κατοικίες το 2013. Η αγανάκτηση των πολιτών, που είχε ενταθεί από τις πολλές αυτοκτονίες ανθρώπων, οδήγησε τη Διεθνή Αμνηστία να ξεκινήσει εκστρατεία κατά των εξώσεων στη Μαδρίτη και να καταγγείλει την εξέλιξη αυτή ως μια από τις πιο οδυνηρές συνέπειες της οικονομικής κρίσης στην Ισπανία. Η εκστρατεία «μια πόρτα, μια ιστορία» στόχο έχει να προσελκύσει την προσοχή στον πολλαπλασιασμό των εξώσεων ιδιοκτητών κατοικιών εξαιτίας ανείσπρακτων οφειλών τους προς τις τράπεζες. Στην Ισπανία 3,4 εκατομμύρια κατοικίες είναι άδειες, ως αποτέλεσμα της πολιτικής που διώχνει 100 οικογένειες την ημέρα από τα σπίτια τους, εξαιτίας της αδυναμίας τους να πληρώσουν τα στεγαστικά τους δάνεια (<http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2015409/>, 07-11-2015).

Στην Κύπρο, μέχρι τα τέλη Μαρτίου του 2015 είχαν αναδιαρθρωθεί δάνεια φυσικών προσώπων ύψους 2,2 δισ., εταιρικά δάνεια ύψους 2,1 δισ. και καταναλωτικά ύψους 585 εκατ. ευρώ. Το σύνολο των αναδιαρθρωμένων δανείων ανήλθε (Μάρτιος 2015) στα 26.000 ή στο 19,2% του συνόλου των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ύψους 26,5 δισ. ευρώ. Μετά την ολοκλήρωση της

τελευταίας αξιολόγησης του κυπριακού προγράμματος οικονομικής προσαρμογής, η τρόικα προειδοποίησε ότι το θέμα των μη εξυπηρετούμενων δανείων, τα οποία ανέρχονται περίπου στο 50% του συνόλου των δανείων, εξακολουθεί να αποτελεί σημαντικό πρόβλημα για την κυπριακή οικονομία και ότι θα πρέπει να αντιμετωπιστεί κατά προτεραιότητα από την κυβέρνηση. Το υπουργικό συμβούλιο της Κύπρου ενέκρινε σχέδιο νόμου, το οποίο επιτρέπει στις τράπεζες να πουλήσουν τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια ύψους μέχρι 1 εκατ. ευρώ, κατηγορία στην οποία ανήκει το 96% των δανείων. Οι τράπεζες αποκτούν πλέον το δικαίωμα να πουλήσουν τα εν λόγω δάνεια σε επενδυτές που ειδικεύονται σε συμφωνίες υψηλού ρίσκου, συνήθως σε τιμές εξαιρετικά χαμηλότερες από την ονομαστική τους τιμή. Με αυτόν τον τρόπο οι τράπεζες θα καταφέρουν να διαγράψουν από τον ισολογισμό τους μερίδα των μη εξυπηρετούμενων δανείων, καταγράφοντας βέβαια και τη σχετική ζημία (Καθημερινή, Διεθνής Οικονομία, 05.08.2015).

Στην Ουγγαρία, τον Σεπτέμβριο του 2011 η κυβέρνηση αποφάσισε κούρεμα των στεγαστικών δανείων που είχαν συναφθεί σε ελβετικό φράγκο κατά 23%. Ψήφισε νόμο με τον οποίο τα στεγαστικά δάνεια θα αποπληρώνονται στη σταθερή ισοτιμία των 180 φιορινιών ανά ελβετικό φράγκο (η ισοτιμία ήταν 259 φιορίνια ανά ελβετικό φράγκο). Το υπόλοιπο ποσό υποχρεούνταν να το πληρώσουν εγχώριες και ξένες τράπεζες που χορήγησαν τα εν λόγω δάνεια. Το 75% των στεγαστικών δανείων είχαν συναφθεί σε ελβετικό φράγκο, τα περισσότερα σε μια περίοδο που το ουγγρικό φιορίνι ήταν ισχυρότερο έναντι του ελβετικού νομίσματος. Η υποτίμηση του φιορινιού μετά το ξέσπασμα της διεθνούς χρηματοπιστωτικής κρίσης το 2008, λόγω της φυγής κεφαλαίων από ασθενέστερα προς ισχυρότερα νομίσματα, και η ισχυροποίηση του ελβετικού φράγκου, λόγω της διεθνούς οικονομικής ανασφάλειας, δημιούργησε χιλιάδες δανειολήπτες που δυσκολεύονταν να ξεπληρώσουν τα δάνειά τους (Χρίστος Ξενοφώντος, 2014).

Στην Ισλανδία, οι ατομικές διαπραγματεύσεις των δανειοληπτών με τις τράπεζες για τα στεγαστικά δάνεια οδήγησαν σε μείωση του χρέους των νοικοκυριών και των δαπανών εξυπηρέτησής του. Όμως, οι διαπραγματεύσεις ολοκληρώθηκαν μόνο για το 35% των νοικοκυριών ως το τέλος Ιανουαρίου 2012. Οι ισλανδικές αρχές πήραν μια σειρά μέτρων, τα οποία οδήγησαν σε διαγραφή του ιδιωτικού χρέους, όπως μέτρα για την αναβολή και αναδιάρθρωση της εξυπηρέτησης του χρέους και μέτρα για τη μείωση του συνολικού ιδιωτικού χρέους. Συνολικά στην Ισλανδία διαγράφηκε ιδιωτικό χρέος που αντιστοιχούσε στο 13% του ισλανδικού ΑΕΠ (Δερμενάκης Παύλος, 2014, σελ. 41, 43).

Στις ΗΠΑ, ο τραπεζικός δανεισμός για τις μικρές επιχειρήσεις μειώθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης και της επακόλουθης ύφεσης. Σε άρθρο στο οποίο εξετάστηκε ο βαθμός σύνδεσης των μεταβολών των εποπτικών αξιολογήσεων των τραπεζών με τον ρυθμό αύξησης του δανεισμού σε μικρές επιχειρήσεις, διαπιστώνεται στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ των αξιολογήσεων των τραπεζών και των ποσοστών αύξησης των τραπεζικών δανείων προς τις μικρές επιχειρήσεις και ότι οι ίδιες οι αξιολογήσεις επηρεάζουν άμεσα τη συμπεριφορά του τραπεζικού δανεισμού (Elizabeth K. Kiser 1 & Robin A. Prager1 & Jason R. Scott, 2015, p. 22). Από την έρευνα της HAMP (Treasury's Home Affordable Modification Program), διαπιστώθηκε ότι μέσα στο πρώτο τρίμηνο του 2010 έγιναν 932.000 αιτήσεις κατασχέσεων, παρά το γεγονός ότι πολλοί είχαν επωφεληθεί από το πρόγραμμα στήριξης και ευνοϊκής αναδιάρθρωσης των στεγαστικών δανειακών υποχρεώσεων. Ο λόγος είναι πως όταν δόθηκε η στήριξη, δεν συνεκτιμήθηκε το μέγεθος των συνολικών δανειακών υποχρεώσεων, όσων εντάχθηκαν στο πρόγραμμα, καθώς στα ακίνητα υπήρχαν δεύτερες και τρίτες υποθήκες, για άλλα δάνεια. Με βάση την έρευνα παρά την είσοδο στο πρόγραμμα στήριξης, 1,1 εκ. υπόχρεων, και παρά το γεγονός ότι οι δόσεις τους μειώθηκαν ως και 500 δολάρια, ο μέσος όρος της σχέσης δανειακών υποχρεώσεων προς εισόδημα παρέμεινε αρκετά υψηλός, στο 61,3% (www.reporter.gr, 20-04-2010).

Στην Κίνα, οι προβληματικές τράπεζες ενδεχομένως να χρειαστεί σύντομα να προστρέξουν στην αγορά για άντληση κεφαλαίων, εξαιτίας της ανησυχητικά ραγδαίας αύξησης των επισφαλών τους δανείων, τα οποία τον Ιανουάριο 2016 ανήλθαν σε 2,51 τρισ. γουάν (384 δισ. δολάρια). Στα τέλη Σεπτεμβρίου 2015 τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια στις κινεζικές τράπεζες ανέρχονταν στο 1,59%, ενώ αναλυτές ισχυρίζονται ότι τα πραγματικά επίπεδα των επισφαλειών στο τραπεζικό σύστημα της χώρας είναι πολύ υψηλότερα, η γαλλική τράπεζα BNP Paribas τα υπολογίζει στο 8,4% (Nisha Gobalan / Bloomberg, 2016).

Θεσμικό πλαίσιο ρύθμισης των Δανείων στην Ελλάδα

Ο νόμος 3869/2010, ρύθμιση των οφειλών υπερχρεωμένων φυσικών προσώπων και άλλες διατάξεις, πεδίο εφαρμογής (άρθρο 1) του οποίου είναι φυσικά πρόσωπα που δεν έχουν πτωχευτική ικανότητα και έχουν περιέλθει, χωρίς δόλο, σε μόνιμη αδυναμία πληρωμής ληξιπρόθεσμων χρηματικών οφειλών τους, δικαιούνται να υποβάλουν στο αρμόδιο δικαστήριο την προβλεπόμενη αίτηση για τη ρύθμιση των οφειλών αυτών και απαλλαγή του οφειλέτη από τα χρέη του, η οποία μπορεί να γίνει μόνο μία φορά. Προβλέπεται διαδικασία εξωδικαστικού συμβιβασμού (άρθρο 2). Προϋπόθεση, για την ενώπιον του αρμοδίου δικαστηρίου υποβολή αίτησης του οφειλέτη για ρύθμιση οφειλών και απαλλαγή, αποτελεί η εκ μέρους του καταβολή προσπάθειας επίτευξης εξωδικαστικού συμβιβασμού με τους πιστωτές του και η αποτυχία αυτής, κατά το τελευταίο πριν την υποβολή της αίτησης εξάμηνο. Η προσπάθεια αυτή πραγματοποιείται με τη συνδρομή του Συνηγόρου του Καταναλωτή, Επιτροπής Φιλικού Διακανονισμού ή Ένωσης Καταναλωτών που είναι εγγεγραμμένη στο σχετικό Μητρώο ή του Μεσολαβητή Τραπεζικών Επενδυτικών Υπηρεσιών ή δικηγόρου ή άλλου δημόσιου ή ιδιωτικού μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα φορέα από αυτούς που ορίζονται σύμφωνα με την προβλεπόμενη διαδικασία.

Με τον νόμο 4224/2013, συγκροτείται Κυβερνητικό Συμβούλιο Διαχείρισης Ιδιωτικού Χρέους, αποστολή του οποίου είναι η διαμόρφωση πολιτικών σχετικά με την οργάνωση ενός ολοκληρωμένου μηχανισμού αποτελεσματικής διαχείρισης των μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών δανείων, οι προτάσεις τροποποιήσεων του υφιστάμενου νομικού πλαισίου για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας στην επίλυση θεμάτων ιδιωτικού χρέους, η κατάρτιση δράσεων ευαισθητοποίησης για την άμεση και αποτελεσματική ενημέρωση και υποστήριξη των πολιτών και η δημιουργία ενός δικτύου παροχής συμβουλευτικών υπηρεσιών για θέματα διαχείρισης οφειλών. Με απόφαση της Τράπεζας της Ελλάδος εκδίδεται Κώδικας Δεοντολογίας Τραπεζών για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών οφειλών. Ο Κώδικας Δεοντολογίας Τραπεζών περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, διατάξεις σχετικά με τις διαδικασίες αξιολόγησης κινδύνου, τις διαδικασίες αξιολόγησης της δυνατότητας αποπληρωμής, δεσμευτικούς κανόνες συμπεριφοράς των τραπεζών με σαφή χρονοδιαγράμματα, όρους επικοινωνίας μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και δανειστών, και σε αυτές θα αξιοποιούνται οι ορισμοί του «*συνεργάσιμου δανειολήπτη*» και των «*εύλογων δαπανών διαβίωσης*», των οποίων θα γίνεται χρήση κατά τη λήψη αποφάσεων των τραπεζών σχετικά με παροχή λύσεων/αναδιαρθρώσεων δανείων που βρίσκονται σε καθυστέρηση πληρωμής. Ο Συνήγορος του Καταναλωτή διαμεσολαβεί μεταξύ δανειστών και οφειλετών, με σκοπό τη ρύθμιση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, ιδίως αναφορικά με θέματα που άπτονται της εφαρμογής του Κώδικα Δεοντολογίας Τραπεζών. Από 1.1.2014 και μέχρι 31.12.2014 απαγορεύονται οι πλειστηριασμοί ακινήτων οφειλετών, που χρησιμεύουν ως κύρια κατοικία τους, εφόσον η αντικειμενική αξία του ακινήτου δεν υπερβαίνει τις διακόσιες χιλιάδες (200.000) ευρώ και εφόσον πληρούνται οι ακόλουθες σωρευτικές προϋποθέσεις: το ετήσιο δηλωθέν οικογενειακό τους εισόδημα είναι μικρότερο ή ίσο των τριάντα πέντε χιλιάδων (35.000) ευρώ, η συνολική αξία της κινητής και ακίνητης περιουσίας τους είναι μικρότερη ή ίση των διακοσίων εβδομήντα χιλιάδων (270.000) ευρώ και εξ αυτής το σύνολο των καταθέσεων και κινητών αξιών στην Ελλάδα και στο εξωτερικό την 20ή Νοεμβρίου 2013, δεν υπερβαίνει τις δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ. Κατά τη διάρκεια απαγόρευσης πλειστηριασμού, οι οφειλέτες υποχρεούνται να καταβάλουν προς τους δανειστές μηνιαίως ποσοστό 10% επί του

καθαρού μηνιαίου εισοδήματός τους, εφόσον το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν ξεπερνά τις δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ. Εάν το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα ξεπερνά τις δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ, οι οφειλέτες υποχρεούνται να καταβάλουν προς τους δανειστές μηνιαίως ποσοστό 10% στο ποσό μέχρι τις δεκαπέντε χιλιάδες (15.000) ευρώ και ποσοστό 20% στο υπερβάλλον εισόδημα.

Με τον νόμο 4307/2014 θεσπίζονται κίνητρα προς μικρές επιχειρήσεις και επαγγελματίες για τη ρύθμιση των οφειλών τους προς τράπεζες, το δημόσιο και φορείς κοινωνικής ασφάλισης. Προβλέπει ρυθμίσεις ή διαγραφές δανείων (έως 500.000 ευρώ) σε επαγγελματίες με τζίρο έως 2,5 εκατ. ευρώ και δίνει δυνατότητα ταχείας εκκαθάρισης μη βιώσιμων μεγάλων επιχειρήσεων με πρωτοβουλία των πιστωτών. Δικαιούχοι ένταξης είναι επιχειρήσεις ανεξαρτήτως νομικής μορφής ή επαγγελματίες με κύκλο εργασιών έως 2,5 εκ. ευρώ κατά τη χρήση που έληξε στις 31/12/2013 και στις 30/6/2014 οι οφειλές τους προς την τράπεζα από επαγγελματικά δάνεια ήταν σε καθυστέρηση άνω των 90 ημερών ή ρυθμισμένες ή ενήμερες. Οι προϋποθέσεις υπαγωγής στις διατάξεις του νόμου είναι: Η επιχείρηση να είναι σε λειτουργία, να μην έχει υπαχθεί σε πτωχευτική ή πτωχευτική διαδικασία του πτωχευτικού κώδικα ή του νόμου 3869/2010, ή να έχει παραιτηθεί από αυτές. Να μην υπάρχει καταδίκη για φοροδιαφυγή, λαθρεμπορία ή απάτη σε βάρος του δημοσίου στο πρόσωπο του επαγγελματία ή των φορέων της επιχείρησης. Σε περίπτωση οφειλών προς το δημόσιο και σε φορείς κοινωνικής ασφάλισης, θα πρέπει να έχουν κάνει υπαγωγή αυτών σε πρόγραμμα εξυπηρέτησης και να έχουν φορολογική ή ασφαλιστική ενημερότητα. Σύμφωνα με τον υπουργό οικονομίας, ο νόμος είχε πολύ μικρό αποτέλεσμα στην αγορά, καθώς μόνο 19 επιχειρήσεις έχουν ενταχθεί σε αυτόν.

Με τον νόμο 4336/15 τέθηκαν σε ισχύ από 19/08/2015, αλλαγές στον νόμο 3869/2010 για τα υπερχρεωμένα νοικοκυριά. Στις διατάξεις του υπάγονται πλέον όλες οι οφειλές προς το δημόσιο, και ειδικότερα στην εφορία, τα ασφαλιστικά ταμεία και τους οργανισμούς τοπικής αυτοδιοίκησης. Προβλέπονται διαγραφές δανείων έως 20.000 με τη διαδικασία «ταχείας διευθέτησης οφειλών», η οποία απευθύνεται κυρίως σε πολύ φτωχά νοικοκυριά, χωρίς περιουσιακά στοιχεία και εισοδήματα, που θα μπορούν αρχικά να παγώσουν για 18 μήνες και εν συνεχεία να διαγράψουν οριστικά χρέη μέχρι 20.000 ευρώ, τα οποία συνήθως αφορούν καταναλωτικά δάνεια και πιστωτικές κάρτες χωρίς προσημειώσεις. Οι προϋποθέσεις για την ενεργοποίηση της ταχείας διευθέτησης που πρέπει να πληρούνται σωρευτικά είναι: Τα εισοδήματα του οφειλέτη να είναι μηδενικά κατά τη διάρκεια του προηγούμενου έτους πριν από την επικύρωση της αίτησης. Ο οφειλέτης να μη διαθέτει οποιαδήποτε ακίνητη περιουσία και να μην έχει πουλήσει ακίνητο έως και τρία χρόνια πριν από την υποβολή της αίτησης. Να μην έχει περιουσιακά στοιχεία, συμπεριλαμβανομένων των καταθέσεων, πάνω από 1.000 ευρώ. Το ύψος των οφειλών του να μην υπερβαίνει τις 20.000 ευρώ, συμπεριλαμβανομένων τόκων, προσαυξήσεων κ.λπ. Οι οφειλές που περιλαμβάνονται στην αίτηση να αντιστοιχούν στο σύνολο των χρεών του, να μην προέρχονται από πρόστιμα, διατροφή και να μην υπάρχουν εμπραγμάτως εξασφαλισμένοι πιστωτές. Να έχει χαρακτηριστεί «συνεργάσιμος δανειολήπτης» από τις τράπεζες, σύμφωνα με τον Κώδικα Δεοντολογίας.

Ο Κώδικας Δεοντολογίας για τη διαχείριση των μη εξυπηρετούμενων ιδιωτικών οφειλών εκδόθηκε, κατ' εξουσιοδότηση του νόμου, από την Επιτροπή Πιστωτικών και Ασφαλιστικών Θεμάτων (ΕΠΑΘ) της Τράπεζας της Ελλάδος (συνεδρίαση 116/1/2014). Ο νόμος 4224/2013 τροποποιήθηκε με το άρθρο 12 του νόμου 4281/2014, το οποίο καθορίζει ποια ιδρύματα υπάγονται στον Κώδικα, ρυθμίζει το ζήτημα χρέωσης των υπηρεσιών που αφορούν στην εφαρμογή του Κώδικα, οριοθετώντας την αρμοδιότητα της Τράπεζας της Ελλάδος. Ο Κώδικας καθιερώνει γενικές αρχές συμπεριφοράς, τόσο για τις δανειστριες τράπεζες όσο και για τους δανειολήπτες, με στόχο την εξεύρεση εναλλακτικών τρόπων εξυπηρέτησης ή οριστικού διακανονισμού οφειλών σε καθυστέρηση, λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες κάθε δανειολήπτη. Με τις συνεδριάσεις 129/2/16.2.2015 και

148/1/5.10.2015 της ΕΠΑΘ, τροποποιήθηκε ο Κώδικας Δεοντολογίας του νόμου 4224/2013.

Με τον πρόσφατο νόμο 4389/2016 που ψήφισε η Βουλή επιτρέπεται η μεταβίβαση και διαχείριση των καθυστερούμενων δανείων σε ξένα funds από Εταιρίες Διαχείρισης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις και Εταιρίες Απόκτησης Απαιτήσεων από Δάνεια και Πιστώσεις. Οι Εταιρίες Διαχείρισης νομιμοποιούνται, ως μη δικαιούχοι διάδικοι, να ασκήσουν κάθε ένδικο βοήθημα και να προβαίνουν σε κάθε άλλη δικαστική ενέργεια για την είσπραξη των υπό διαχείριση απαιτήσεων, καθώς και να κινούν, παρίστανται ή συμμετέχουν σε προπρωχευτικές διαδικασίες εξυγίανσης, πτωχευτικές διαδικασίες αφεργυρότητας, διαδικασίες διευθέτησης οφειλών και ειδικής διαχείρισης των άρθρων 61 επ. του ν. 4307/2014 (Α' 246). Από την πώληση προστατεύονται δανειακές συμβάσεις και πιστώσεις με υποθήκη ή με προσημείωση υποθήκης πρώτης κατοικίας σε ακίνητα αντικειμενικής αξίας έως εκατό σαράντα χιλιάδων (140.000) ευρώ μέχρι και την 31η Δεκεμβρίου 2017. Οι Εταιρείες Διαχείρισης Απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις, καθώς και τις Εταιρείες Απόκτησης από δάνεια και πιστώσεις θα μπορούν να είναι ανώνυμες εταιρείες ειδικού και αποκλειστικού σκοπού με έδρα την Ελλάδα ή εταιρείες που θα έχουν έδρα σε κράτος μέλος της ΕΕ, υπό την προϋπόθεση ότι έχουν υποκατάστημά τους στην Ελλάδα. Οι εταιρείες αυτές θα παίρνουν ειδική άδεια από την Τράπεζα της Ελλάδος και θα εποπτεύονται από αυτήν. Οι εταιρείες που θα αδειοδοτούνται από την Τράπεζα της Ελλάδος και θα αναλαμβάνουν τη διαχείριση των δανείων θα πρέπει να έχουν μετοχικό κεφάλαιο 100.000 ευρώ, ενώ οι εταιρείες που θα λαμβάνουν άδεια, ώστε να προχωρούν και σε αναχρηματοδοτήσεις δανείων θα πρέπει να έχουν μετοχικό κεφάλαιο ύψους 4,5 εκ. ευρώ. Προβλέπεται η ίδρυση τριάντα (30) Κέντρων Ενημέρωσης και Υποστήριξης Δανειοληπτών. Συνιστάται ανώνυμη εταιρεία με την επωνυμία «Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας Α.Ε.», με διάρκεια σε ενενήντα εννέα (99) έτη. Η Εταιρεία λειτουργεί χάριν του δημοσίου συμφέροντος, σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας. Από την απόκτηση της νομικής προσωπικότητας της εταιρείας τα ακόλουθα νομικά πρόσωπα, των οποίων το μετοχικό κεφάλαιο ή οι τίτλοι που το ενσωματώνουν μεταβιβάζονται στην Εταιρεία ή συστήνονται σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος, θεωρούνται για τους σκοπούς του νόμου άμεσες θυγατρικές: το Ταμείο Χρηματοπιστωτικής Σταθερότητας, το Ταμείο Αξιοποίησης της Ιδιωτικής Περιουσίας του Δημοσίου (ΤΑΙΠΕΔ), η Εταιρεία Ακινήτων Δημοσίου ΑΕ (ΕΤΑΔ) και η Εταιρεία Δημοσίων Συμμετοχών Α.Ε. Η κυριότητα και νομή όλων των ακινήτων περιουσιακών στοιχείων τα οποία ανήκουν στο Ελληνικό Δημόσιο και τα διαχειρίζεται η ΕΤΑΔ μεταβιβάζονται αυτομάτως στην ΕΤΑΔ χωρίς αντάλλαγμα, με τις ακόλουθες εξαιρέσεις: αιγιαλοί, παραλίες και παρόχθιες εκτάσεις, υδρότοποι, περιοχές Ramsar, περιοχές Natura, αρχαιολογικοί χώροι, αμιγώς δασικές εκτάσεις και λοιπά πράγματα εκτός συναλλαγής. Τα όργανα της Εταιρείας είναι η Γενική Συνέλευση του μοναδικού μετόχου, το Εποπτικό Συμβούλιο, το Διοικητικό Συμβούλιο και οι Ελεγκτές. Το ανώτατο όργανο της Εταιρείας είναι η Γενική Συνέλευση του μοναδικού μετόχου, δηλαδή του Ελληνικού Δημοσίου. Το Εποπτικό Συμβούλιο αποτελείται από πέντε (5) μέλη, εκ των οποίων τα τρία (3) μέλη επιλέγονται από τον μοναδικό μέτοχο, κατόπιν σύμφωνης γνώμης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και του Ευρωπαϊκού Μηχανισμού Σταθερότητας που ενεργούν από κοινού και δύο (2) μέλη, μεταξύ των οποίων ο Πρόεδρος του Εποπτικού Συμβουλίου, επιλέγονται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, ενεργώντας από κοινού, κατόπιν σύμφωνης γνώμης του Υπουργού Οικονομικών.

Δάνεια σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις

Βαθμός χρέωσης νοικοκυριών και επιχειρήσεων

Ένας γενικά αποδεκτός δείκτης προσδιορισμού της τάσης δανεισμού των νοικοκυριών και επιχειρήσεων μιας χώρας είναι ο λόγος των συνολικών πιστώσεων που έχουν χορηγηθεί σε νοικοκυριά και επιχειρήσεις προς το ΑΕΠ. Ο

λόγος αυτός για την Ελλάδα εξακολούθησε να είναι, και το 2010, από τους χαμηλότερους μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ-27) και της ευρωζώνης (Ελλάδα 2008 91%, 2010 112%, ΕΕ-27 2008 154%). Ειδικότερα στην Ελλάδα, ο λόγος που αφορά στην κατηγορία στεγαστικών δανείων έναντι του ΑΕΠ, εμφανίζεται σημαντικά χαμηλότερος, έναντι των αντίστοιχων μέσω ωρων της ΕΕ και της ευρωζώνης, ενώ αντίθετη τάση παρατηρείται στον λόγο των λοιπών δανείων προς νοικοκυριά έναντι του ΑΕΠ (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011, σελ. 25-27).

Το σύνολο των δανείων προς τον ιδιωτικό τομέα, το 2010 (έτος υπογραφής του Α' μνημονίου), ανέρχονταν σε 257,8 δισ. ευρώ για να μειωθούν το 2014 σε 212 δισ. ευρώ (-17,76%). Κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, μεταξύ 2010 και 2014, τα δάνεια σε επιχειρήσεις μειώθηκαν κατά 17,76%, σε ελεύθερους επαγγελματίες, αγρότες και ατομικές επιχειρήσεις κατά 17,60% και σε ιδιώτες κατά 17,76% (πίνακας 1).

Πίνακας 1: Δάνεια προς τον ιδιωτικό τομέα κατά κλάδο δραστηριότητας 2008, 2010-2014 (υπόλοιπα σε εκατ. ευρώ)

Δάνεια	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Επιχειρήσεις	132.458	123.244	120.126	107.335	103.204	101.354
Μη Χρη/κές	124.132	116.514	113.045	100.758	96.610	95.198
Χρ/κές	8.326	6.730	7.081	6.577	6.593	6.156
Α.Ιδρ.						
Ελ. Επαγγ.	3.856*	16.483	15.359	13.790	13.883	13.582
Αγρότες,						
Ατομ. Επιχ.						
Ιδιώτες	117.203	118.119	113.050	106.530	100.827	97.104
Στεγαστικά	77.700	80.507	78.393	74.634	71.055	69.408
Καταναλωτικά	36.435	35.081	32.985	30.236	28.382	26.232
Λοιπά	3.068	2.532	1.672	1.660	1.390	1.463
Σύνολο	249.661	257.846	248.535	227.655	217.920	212.039

*Μόνο Γεωργία

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, Τραπεζική Χρηματοδότηση Επιχειρήσεων και Νοικοκυριών (2008), Νομισματική Πολιτική 2014-15, σελ. 137, (2010-2014).

Οι ελληνικές τράπεζες, λόγω του δυσμενούς οικονομικού περιβάλλοντος, προέβησαν σε μείωση του υφιστάμενου υπολοίπου των δανείων τους, με την καθαρή ροή χρηματοδότησης προς την οικονομία να είναι αρνητική από το 2010 (σρωετική μείωση περίπου -12 δισ. ευρώ την περίοδο 2010-2012), περίπου 4,6% του συνολικού χαρτοφυλακίου χορηγήσεων. Η έντονη αβεβαιότητα και η συρρίκνωση του διαθέσιμου εισοδήματος του ιδιωτικού τομέα, σε συνδυασμό με την προσδοκία για περαιτέρω μείωση των εισοδημάτων μεσοπρόθεσμα, περιόρισαν σημαντικά τη ζήτηση για δάνεια, αποτελώντας βασικό ερμηνευτικό παράγοντα της μείωσης των χορηγήσεων. Η σημαντική αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση, που αντιστοιχούσαν σε 18% περίπου του χαρτοφυλακίου χορηγήσεων στα τέλη του 1ου τριμήνου του 2012 συγκριτικά με 5,3% το 2008, μπορεί να θεωρηθεί συμβατή με το μέγεθος της ύφεσης, τη σημαντική μείωση του πραγματικού διαθέσιμου εισοδήματος του ιδιωτικού τομέα (κατά περισσότερο από 20% έως τα τέλη του 2011) και την αύξηση της ανεργίας κατά 13,4 ποσοστιαίες μονάδες, στο 22,6% το 1ο τρίμηνο του 2012, συγκριτικά με 9,5% το 2009. Στην περίπτωση της Ιρλανδίας, που η κρίση είχε ως επίκεντρο τον τραπεζικό τομέα, η συνολική ζημία για τις τράπεζες ανήλθε στο 17% του δανειακού χαρτοφυλακίου (τα δάνεια σε καθυστέρηση ήταν υπερδιπλάσια), με τη μείωση του ΑΕΠ να είναι σημαντικά μικρότερη συγκριτικά με την Ελλάδα (-10% την τριετία 2008-2010 στην Ιρλανδία, συγκριτικά με -14% την περίοδο 2008-2011 στην Ελλάδα) (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2013, σελ. 55-56).

Το ποσοστό των επιχειρήσεων, κατά το 2015, που υπέβαλαν αίτημα για τραπεζικό δάνειο ανερχόταν σε 24% στην Ελλάδα, έναντι 30% στη ζώνη του ευρώ. Ως βασικότερη αιτία για τη μη υποβολή αιτήματος δανείου αναφέρεται ο

φόβος απόρριψής του από την τράπεζα (μέσο ποσοστό επιχειρήσεων κατά την εξεταζόμενη περίοδο 31%, έναντι 29% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014, ζώνη του ευρώ 8%), ενώ υποχωρεί το ποσοστό των επιχειρήσεων που δήλωσαν ότι δεν υπέβαλαν αίτηση, λόγω επαρκούς εσωτερικής χρηματοδότησης (23%, έναντι 26% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014). Το ποσοστό των επιχειρήσεων που υπέβαλαν αίτηση για τραπεζικό δάνειο ενισχύθηκε κατά μέσο όρο την εξεταζόμενη περίοδο (σε 24%, από 18% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014), ενώ το ποσοστό των αιτημάτων που ικανοποιήθηκαν πλήρως ή εν μέρει βελτιώθηκε (51%, από 48% την περίοδο Οκτωβρίου 2014-Μαρτίου 2015) και το ποσοστό εκείνων που απορρίφθηκαν υποχώρησε (16% από 21%). Πολλές επιχειρήσεις ανέφεραν ότι δεν χρειάζονταν τραπεζικό δάνειο (44% του δείγματος, έναντι 35% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014), αρκετές άλλες υποστήριξαν ότι κανένα τραπεζικό δάνειο δεν ήταν διαθέσιμο προς αυτές (22%, έναντι 23% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014). Επιπλέον, το 21% των επιχειρήσεων (έναντι 26% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) ανέφερε ότι το κόστος των δανείων ήταν απαγορευτικό, ενώ το 8% των επιχειρήσεων (έναντι 6% την περίοδο Απριλίου-Σεπτεμβρίου 2014) ανέφερε την έλλειψη επαρκών εξασφαλίσεων ή εγγυήσεων ως βασική αιτία για την οποία δεν χρησιμοποιεί τραπεζικά δάνεια ως πηγή χρηματοδότησης (Τράπεζα Ελλάδος Έκθεση του Διοικητή, 2015, σελ. 184, 186).

Στην Ελλάδα, το χρέος των νοικοκυριών αυξήθηκε σημαντικά κατά τη διάρκεια των τελευταίων 10 ετών, δεδομένου ότι η δανειακή επιβάρυνση των νοικοκυριών μεγεθύνθηκε με ταχείς ρυθμούς, ως αποτέλεσμα του υψηλού ρυθμού δανεισμού ιδιαίτερα το πρώτο μισό της εξεταζόμενης περιόδου. Ο λόγος των δανείων ως προς το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα από 40% το 2004, διαμορφώθηκε σε επίπεδα άνω του 90% το 2014. Παράλληλα, ενώ τα τελευταία 6 χρόνια το ακαθάριστο διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών έχει μειωθεί κατά 30%, το αντίστοιχο ποσό των δανείων προς τα νοικοκυριά έχει μειωθεί κατά 17%. Σε επίπεδο νοικοκυριών το μερίδιο του εισοδήματος, το οποίο διατίθεται για την εξυπηρέτηση χρεών, έχει αυξηθεί σημαντικά την τελευταία 10ετία, καθώς στο 2ο τρίμηνο του 2015 βρέθηκε στο 7,5%, δηλαδή αυξημένο κατά 3,7 ποσοστιαίες μονάδες από το επίπεδο στα τέλη του 2003 (Ηλίας Λεγκός, Αρτέμης Λεβεντάκης, Χάρης Γιαννακίδης, 2015, σελ. 4, 13).

Δάνεια σε καθυστέρηση και ρυθμίσεις

Σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, τον Δεκέμβριο του 2010 αυξήθηκε, τόσο ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων καταναλωτικής πίστης (Δεκέμβριος 2010 20,5%, 2009 13,4%, 2008 8,2%, 2007 6,0%, 2006 6,9%), όσο και ο λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων στεγαστικής πίστης (Δεκέμβριος 2010 10%, 2009 7,4%, 2008 5,3%, 2007 3,6%, 2006 3,4%). Η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση θα πρέπει να αποδοθεί στην περαιτέρω επιδείνωση του οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα το 2010 και στην επιβράδυνση των εισοδημάτων των νοικοκυριών. Ταυτόχρονα, κατά τη διάρκεια του 2010 συνεχίστηκε η άσκηση συντηρητικότερης πολιτικής δανεισμού από τις τράπεζες, με στόχο τη σταδιακή βελτίωση του χαρτοφυλακίου των δανείων τους προς τα νοικοκυριά. Οι τράπεζες προέβησαν σε ρυθμίσεις, στο πλαίσιο της αυτορρυθμίσης, πριν την έναρξη εφαρμογής του νόμου 3869/2010, όπως, μεταξύ άλλων, αναστολή δόσεων στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων για ανέργους δικαιούχους επιδόματος ΟΑΕΔ, αναστολή όλων των ενεργειών πλειστηριασμού ή κατάσχεσης που αφορούν απαιτήσεις από στεγαστικό δάνειο πρώτης κατοικίας, παράταση της διάρκειας αποπληρωμής στεγαστικών δανείων, δυνατότητα ρύθμισης υφιστάμενων οφειλών από πιστωτική κάρτα κ.λπ. Κατά τη διάρκεια του 2010 επηρεάστηκαν αρνητικά οι καθυστερήσεις των επιχειρηματικών δανείων προς το σύνολο των δανείων, οι οποίες αυξήθηκαν κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες σε σχέση με το 2009 (2010 8,7%, 2009 6,7%) (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2011, σελ. 25-29). Τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια από το 5% του συνόλου των δανείων το 2008, αυξήθηκαν στο 43,6% το 2015 και η αξία τους από 12.466 έφθασε στα 71.033 εκ. ευρώ (2014) (πίνακας 2).

Πίνακας 2: Μη εξυπηρετούμενα δάνεια και αξία τους, 2008-2014

Έτος	Μη εξυπηρετούμενα δάνεια (% συνόλου)	Αξία μη εξυπηρετούμενων δανείων (εκ. ευρώ)
2008	5,0	12.466
2009	7,7	19.198
2010	10,0	27.035
2011	16,0	39.703
2012	24,5	55.679
2013	31,9	69.388
2014	39,9	71.033
2015	43,6	μδ

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, επεξεργασία στοιχείων.

Επιδείνωση του λόγου των δανείων σε καθυστέρηση παρουσίασαν όλες οι κατηγορίες τραπεζικών πιστώσεων, στεγαστικά δάνεια, καταναλωτική πίστη και επιχειρηματικά δάνεια και κατά το 2014. Από τις επιμέρους κατηγορίες δανείων, το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στα καταναλωτικά δάνεια και ακολουθούν τα επιχειρηματικά δάνεια και τα στεγαστικά δάνεια. Στην κατηγορία των επιχειρηματικών δανείων υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στην υποκατηγορία των δανείων προς Ελεύθερους Επαγγελματίες και Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις και των δανείων προς Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις. Αναφορικά με την κλαδική εικόνα των μη εξυπηρετούμενων επιχειρηματικών δανείων, οι κλάδοι Ενέργεια και Πετρελαιοειδή (3,5%), Ναυτιλία (28,8%) και Υγεία (33,1%) εμφανίζουν χαμηλότερα ποσοστά μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, συγκριτικά με τους υπόλοιπους. Αντίθετα, τα υψηλότερα ποσοστά μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων εμφανίζουν δύο υποκλάδοι της μεταποίησης, η κλωστοϋφαντουργία (71%) και η βιομηχανία χάρτου, ξύλου και επίπλων (63%), καθώς και ο αγροτικός κλάδος (61,4%) (Τράπεζα Ελλάδος, 2015, σελ 121-123). Το 2015, η ποιότητα του χαρτοφυλακίου δανείων των τραπεζών σημείωσε επιδείνωση, αντιστρέφοντας την εικόνα που είχε δημιουργηθεί κατά τη διάρκεια του 2014. Το ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων ανήλθε στο τέλος Σεπτεμβρίου 2015 σε 43,6% επί του συνόλου των ανοιγμάτων, έναντι 39,9% στο τέλος Δεκεμβρίου 2014, με την επιδείνωση να είναι εμφανής σε όλες τις κατηγορίες δανείων. Από τις επιμέρους κατηγορίες δανείων, το υψηλότερο ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων καταγράφεται στα καταναλωτικά δάνεια 55,4% (2014 51,3%) και ακολουθούν τα επιχειρηματικά δάνεια 43,3% (2014 39,8%) και τα στεγαστικά δάνεια 39,8% (2014 35,6%). Ειδικότερα μεταξύ των επιχειρηματικών ανοιγμάτων, υψηλό ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων τον Σεπτέμβριο του 2015 εμφανίζουν εκείνα προς πολύ μικρές επιχειρήσεις και ελεύθερους επαγγελματίες (66,5%), προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις (58,2%) και προς επιχειρήσεις αξιοποίησης ακινήτων (46,3%). Χαμηλότερο είναι το ποσοστό μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων για τις μεγάλες επιχειρήσεις (28,5%). Οι διαγραφές δανείων από 363 εκατ. ευρώ το 2013 έφθασαν στα 1.980 εκατ. ευρώ το 2014 (αφορούν κυρίως στην επιχειρηματική και στην καταναλωτική πίστη), ενώ την περίοδο Ιανουαρίου-Σεπτεμβρίου 2015 οι τράπεζες προέβησαν σε διαγραφές δανείων ύψους 660 εκατ. ευρώ (Τράπεζα Ελλάδος, 2015, σελ. 188-189). Το 2014 είχαν γίνει 16.000 πλειστηριασμοί από 19.200 το 2013, ενώ το 2015 οι πλειστηριασμοί ακινήτων από τις τράπεζες ήταν ουσιαστικά «παγωμένοι» (πίνακας 3).

Πίνακας 3: Ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων, ανά κατηγορία δανείων 2013-2015

Κατηγορία	2013**	2014	2015
Ποσοστό των μη εξυπηρετούμενων ανοιγμάτων* επί του συνόλου των ανοιγμάτων	31,9%	39,9%	43,6%
Καταναλωτικά δάνεια	47,3%	51,3%	55,4%
Επιχειρηματικά δάνεια	31,8%	39,8%	43,3%
Στεγαστικά δάνεια	26,1%	35,6%	39,8%
Κατηγορίες επιχειρηματικών δανείων			
Ελεύθερους Επαγγελματίες και Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις	μδ	63%	66,5%
Μικρές και Μεσαίες Επιχειρήσεις	μδ	54%	58,2%
Μεγάλες Επιχειρήσεις	μδ	μδ	28,5%
Διαγραφές δανείων (εκατ. ευρώ)	363	1.980	660
Πλειστηριασμοί (αριθμός)	19.200	16.000	-

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, επεξεργασία στοιχείων.

* Συμπεριλαμβάνονται και δάνεια σε καθυστέρηση που έχουν τεθεί σε καθεστώς ρύθμισης και έχουν εμφανίσει πάλι καθυστέρηση ή δεν θεωρείται πιθανή η εξόφλησή τους.

** Λόγος των δανείων σε καθυστέρηση προς το σύνολο των δανείων

Τα προγράμματα ρυθμίσεων των τραπεζών ξεκίνησαν το 2010 και συνεχίστηκαν το 2011 και 2012, προσφέροντας σε διάφορες κατηγορίες οφειλετών (δημοσίους υπαλλήλους συνταξιούχους, ανέργους) επιμήκυνση της διάρκειας, με μείωση των δόσεων των δανείων τους. Οι ρυθμίσεις των στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων, συμπεριλαμβανομένων των πιστωτικών καρτών, παρουσίασαν, την 30ή Ιουνίου 2012, σε σχέση με την 31η Δεκεμβρίου 2011, αύξηση του αριθμού κατά 16,4% (24% στεγαστικών και 13% καταναλωτικών και πιστωτικών καρτών). Κατά την ίδια περίοδο, το ποσό του συνόλου των ρυθμισμένων δανείων αυξήθηκε από τα 17,87 σε 18,26 δισ. ευρώ, σημειώνοντας αύξηση 2,18% (3,3% στεγαστικών και 0% καταναλωτικών και πιστωτικών καρτών) (πίνακας 4). Επίσης, οι τράπεζες υλοποιούν ρυθμίσεις δανείων και προς νοικοκυριά με σχετικά χαμηλό υπόλοιπο δανειοδότησης, αφού ο μέσος όρος ρυθμιζόμενου ποσού ανά ρυθμιζόμενο δάνειο έχει μειωθεί κατά 12,2% (Ελληνική Ένωση Τραπεζών, 2013, σελ. 25-26). Τον Δεκέμβριο του 2014, τα δάνεια που είχαν τεθεί σε καθεστώς ρύθμισης αποτελούσαν το 13,3% του συνόλου των δανείων. Ειδικότερα όσον αφορά στα δάνεια που τέθηκαν σε καθεστώς ρύθμισης, λύσεις βραχυπρόθεσμου χαρακτήρα (κεφαλαιοποίηση ληξιπρόθεσμων οφειλών) εφαρμόστηκαν στο 55% των περιπτώσεων, λύσεις μακροπρόθεσμου χαρακτήρα (παράταση διάρκειας, μείωση επιτοκίου) στο 20% και λύσεις οριστικής διευθέτησης στο 25%.

Πίνακας 4: Ρυθμίσεις στεγαστικών και καταναλωτικών δανείων, 2011, 2012

Κατηγορία Δανείων	Αριθμός ρυθμισμένων δανείων	Ποσό ρυθμισμένων δανείων (δισ. ευρώ)	Μέσος όρος ποσού/ ρυθμιζόμενο δάνειο (ευρώ)
Στεγαστικά 31.12.2011	179.094	11,99	66.971
30.6.2012	222.384 (24%)	12,38 (3,3%)	55.670 (-16,9%)
Κατα/κά & Πιστ. Κάρτες 31.12.2011	390.712	5,88	15.040
30.6.2012	441.038 (13%)	5,88 (0%)	13.338 (-11,3%)
Σύνολο 31.12.2011	569.806	17,87	31.362
30.6.2012	663.422 (16,4%)	18,26 (2,18%)	27.528 (-12,2%)

Πηγή: Ελληνική Ένωση Τραπεζών, «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και το 2012», σελ. 26, Ιανουάριος 2013.

Η χαλάρωση των capital controls, με την οποία δόθηκε η δυνατότητα για την αποπληρωμή έως και του 50% υφιστάμενων δανείων και ο φόβος των καταθετών

για το μέλλον των καταθέσεων τους, οδήγησαν τους δανειολήπτες στην ασφαλή τοποθέτηση της αποπληρωμής δανείων, επιλογή που είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση των καθυστερούμενων δανείων. Οι δανειολήπτες που αρνούνται συστηματικά να προβούν σε ρύθμιση με τις τράπεζες, οι λεγόμενοι «στρατηγικοί κακοπληρωτές», υπολογίζονται σε περίπου 28.000 - 30.000 (capital.gr, 7-4-2016).

Κατά την περίοδο 2008-2014, το Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα της Ελλάδας (ΑΕΕ) μειώθηκε από τα 234.783 σε 176.023 εκατ. ευρώ (-57,29%), με τη μείωση να προσεγγίζει το 1/4 του ΑΕΕ (-24,40%). Αντίστοιχα, την ίδια περίοδο το Καθαρό Διαθέσιμο Εισόδημα (ΚΔΕ) μειώθηκε από τα 197.780 σε 144.296 εκατ. ευρώ (-53,48%), με τη μείωση να υπερβαίνει το 1/4 του ΚΔΕ (-27,04%) (πίνακας 5).

Πίνακας 5: Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (ΑΕΕ) και Καθαρό Διαθέσιμο Εισόδημα (ΚΔΕ) (εκατ. ευρώ, τρέχουσες τιμές), (2008-2015)

Έτος	ΑΕΕ	Μεταβολή %	ΚΔΕ	Μεταβολή %
2008	234.783	-	197.780	-
2009	232.262	-1,07	193.362	-2,24
2010	221.401	-4,73	181.983	-5,88
2011	201.376	-9,04	162.811	-10,53
2012	192.472	-4,42	154.589	-5,05
2013	180.105	-6,42	146.821	-5,02
2014	177.488	-1,45	144.296	-1,72
2015	176.023	-0,82	μδ	-

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ, Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη.

Όπως προκύπτει από τον πίνακα 6, το Καθαρό Διαθέσιμο Εισόδημα (2008-2015) μειώθηκε κατά 27,04%, οι Χορηγήσεις Δανείων (2011-2014) μειώθηκαν σωρευτικά κατά 18,98% και τα δάνεια σε καθυστέρηση (2010-2015) αυξήθηκαν κατά 33,10%. Η ανεργία από το 7,8% το 2008 έφθασε στο 27,5% το 2013, για να υποχωρήσει στο 24,4% το 2015. Συσχετίζοντας τις μεταβολές αυτές διαπιστώνεται ότι: Η μεγαλύτερη μείωση του Καθαρού Διαθέσιμου Εισοδήματος από αυτήν του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος μπορεί να ερμηνευθεί από την υπερφορολόγηση των εισοδημάτων και την ταυτόχρονη μείωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Η μείωση των χορηγήσεων δανείων, εκ μέρους των τραπεζών, οφείλεται τόσο στις περιοριστικές πιστωτικές συνθήκες όσο και στη σημαντική συρρίκνωση της ζήτησης δανείων ως αποτέλεσμα της μείωσης του εισοδήματος. Οι χορηγήσεις δανείων και η δυνατότητα εξόφλησής τους σχετίζονται άμεσα με το επίπεδο της ανεργίας και του εισοδήματος. Η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση είναι ανάλογη της αύξησης της ανεργίας και της σωρευτικής μείωσης του εισοδήματος και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία νοικοκυριών και επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Ο λόγος δανείων/Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα σημειώνει αύξηση κατά 13%, παρά τη συσταλτική πιστωτική πολιτική των τραπεζών, και αυτό οφείλεται στη μείωση του εισοδήματος και στην επακόλουθη αύξηση των καθυστερούμενων δανείων. Σε παρόμοιο συμπέρασμα οδηγούνται τα ευρήματα μελέτης της Eurobank, όπου διαπιστώνεται ότι τα κύρια αίτια της απότομης αύξησης των μη εξυπηρετούμενων δανείων στην Ελλάδα, μετά το ξέσπασμα της κρίσης του δημόσιου χρέους, μπορούν να αναχθούν στην πρωτοφανή συρρίκνωση της εγχώριας οικονομικής δραστηριότητας και την επακόλουθη άνοδο της ανεργίας τα τελευταία χρόνια. Επί πλέον, σημειώνεται ότι δεν προκύπτουν πειστικές εμπειρικές ενδείξεις για την υποστήριξη μιας σειράς υποθέσεων, όπως οι επιθετικές πρακτικές δανεισμού από μεγάλες ελληνικές τράπεζες ή η επέκταση της πίστωσης στους πελάτες με χαμηλή πιστωτική ποιότητα (Platon Monokroussos, Dimitrios D. Thomakos, Thomas A., 2016, p. 14).

Πίνακας 6: Μεταβολή Χορηγήσεων Δανείων (ΧΔ), Δανείων σε Καθυστέρηση (ΚΔ), Καθαρού Διαθέσιμου Εισοδήματος (ΚΔΕ), Ανεργίας (μέσο ετήσιο ποσοστό), Δανείων/Ακαθάριστο Εθνικό Εισόδημα (Δ/ΑΕΕ) 2008-2015

Έτος	ΧΔ %	ΔΚ %	ΚΔΕ %	Ανεργία %	Δ/ΑΕΕ %
2008	-	5,0	-	7,8	106,3
2009	0,89	7,7	-2,24	9,6	-
2010	3,27	10,0	-5,88	12,7	116,5
2011	-3,61	16,0	-10,53	17,9	123,4
2012	-8,40	24,5	-5,05	24,4	118,3
2013	-4,27	31,9	-5,02	27,5	121,0
2014	-2,70	39,9	-1,72	26,5	119,5
2015	-2,20	43,6% ΣΕΠΤ	-	24,4	-

Πηγή: Τράπεζα Ελλάδος, ΕΛΣΤΑΤ Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, επεξεργασία στοιχείων.

Συσχετίζοντας τα δάνεια σε ρύθμιση με τις βασικές περιόδους των σχετικών νομοθετικών παρεμβάσεων (Ν. 3869/2010, Ν. 4224/2013, Ν. 4307/2014, Ν. 4336/15), προκύπτει ότι μέχρι το 2012 είχε ρυθμιστεί το 11% του συνόλου των δανείων και μέχρι το 2014 το 13,3%, αντίστοιχα. Διαπιστώνεται ότι παρά τις τέσσερις τουλάχιστον μείζονες θεσμικές παρεμβάσεις για τη ρύθμιση των δανείων, το αποτέλεσμα κρίνεται περιορισμένο, λαμβάνοντας υπόψη ότι το 2015 (Σεπτέμβριος) τα δάνεια σε καθυστέρηση αντιπροσώπευαν το 43,6% των συνολικών δανείων. Δηλαδή, ρυθμίστηκε μόνον το 30,5% των δανείων σε καθυστέρηση, ενώ το 69,5% έμεινε εκτός ρύθμισης. Η εξέλιξη αυτή ερμηνεύεται ενδεχόμενα από την μη πλήρωση των κριτηρίων για την ένταξη σε καθεστώς ρύθμισης, τις προβλεπόμενες πολύπλοκες και γραφειοκρατικές διαδικασίες, από την αδυναμία των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις όποιες δεσμεύσεις/υποχρεώσεις προέκυπταν από μια ενδεχόμενη ρύθμιση, από τη μεγάλη συχνότητα των αλλαγών του σχετικού θεσμικού πλαισίου και την προσδοκία που αυτή καλλιεργούσε για ενδεχόμενες ευνοϊκότερες μελλοντικές διατάξεις.

Από την εμπειρία της Ένωσης Καταναλωτών-η Ποιότητα της Ζωής (ΕΚΠΟΙΖΩ)- στην εφαρμογή του ν. 3869/2010, διαπιστώνεται ότι υπάρχει μεγάλο έλλειμμα ενημέρωσης των καταναλωτών, απροθυμία των επιχειρήσεων να αναπτύξουν διάλογο και να επιλύσουν διαφορές εξωδικαστικά, ανύπαρκτη κουλτούρα διαλόγου και έλλειψη αρχών και κανόνων στους φορείς που διαμεσολαβούν σύμφωνα και με τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Οι προβλεπόμενοι τύποι ρυθμίσεων επιβεβαιώνουν την άρνηση του τραπεζικού συστήματος να επωμισθεί ουσιαστικά κάποιο από το κόστος της οριστικής διευθέτησης των ήδη από ετών μη εξυπηρετούμενων δανείων. Οι δανειολήπτες επιβαρύνονται με όλα τα έξοδα της υλοποίησης των λύσεων αυτών, αλλά και επιπλέον με το βάρος της πλήρους εξόφλησης των οφειλών τους (όλοι οι τύποι ρυθμίσεων προϋποθέτουν την πλήρη εξόφληση). Οι μόνες πιο τολμηρές προτεινόμενες ρυθμίσεις είναι η μόνιμη μείωση του επιτοκίου ή του συμβατικού περιθωρίου, η μερική διαγραφή των χρεών και η ανταλλαγή ενός στεγαστικού δανείου με άλλο μικρότερης αξίας (Παναγιώτα Καλαποθαράκου, 2014, σελ. 107-108). Άλλες προτάσεις αντιμετώπισης του προβλήματος, μεταξύ άλλων, είναι τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια να μετατραπούν σε μετοχές, οι οποίες θα περάσουν στα χέρια των τραπεζών που θα αναλάβουν ρόλο βασικού μετόχου. Μέρος του χρέους μετατρέπεται σε μετοχικό κεφάλαιο και η τράπεζα καθίσταται μέτοχος της επιχείρησης. Δημιουργία "Bad Banks", από τις ίδιες τις Τράπεζες, που θα αναλάβουν τα κόκκινα δάνεια κ.λπ.

Η πρότασή μας για τη ρύθμιση των δανείων, σε περιβάλλον πρωτοφανούς έντασης (για περίοδο ειρήνης) και διάρκειας (υπερ-διπλάσια της μέχρι σήμερα μέσης διάρκειας κρίσεων) οικονομικής κρίσης, υψηλής ανεργίας και συνεχούς μείωσης των εισοδημάτων, είναι «*ρύθμιση με ρήτρα απασχόλησης-εισοδήματος και μέρισμα τραπεζών προς ευπαθείς οφειλέτες*». Στη διάρκεια της ανεργίας του οφειλέτη παγώνει η καταβολή τόκων και χρεολυσίων, ενώ διαγράφεται το ποσό των τόκων υπερημερίας και των προσαυξήσεων. Για τους εργαζόμενους, η δόση να κυμαίνεται από το 15% του εισοδήματος (για του χαμηλόμισθους) και να κλιμακώνεται έως το 30% (για τους υψηλόμισθους), ενώ στη ρύθμιση αυτή δεν υπάγονται οι λεγόμενοι «*στρατηγικοί κακοπληρωτές*». Με το μέρισμα των τραπεζών (ως ανταπόδοση για τη συμβολή της κοινωνίας στη διάσωσή τους) προς

τους οφειλέτες, διαγράφονται οι τόκοι και οι προσαυξήσεις των δανείων των ευπαθών κοινωνικών ομάδων και εξοφλείται το αρχικό κεφάλαιο.

Πίσω από κάθε οφειλή και μη εξυπηρετούμενο δάνειο, υπάρχουν πολλές φορές οικογένειες και άνθρωποι που βιώνουν δραματικές καταστάσεις. Σύμφωνα με στοιχεία της ΕΛΣΤΑΤ, οι αυτοκτονίες ανήλθαν το 2009 σε 391, το 2010 377, 2011 477, 2012 508 και το 2013 σε 533 και συνολικά σε 2.286. Δυστυχώς, στον μακάβριο αυτό κατάλογο τα πρωτεία έχει η Κρήτη (που φιλοξενεί το συνέδριό μας), αφού 60 άνθρωποι έχουν αυτοκτονήσει στην Κρήτη από την 1^η Ιανουαρίου του 2013 μέχρι και τις 31 Μαΐου του 2014. Η Κρήτη βρίσκεται τα τελευταία χρόνια στις πρώτες θέσεις των περιφερειών με υψηλότερο δείκτη αυτοκτονιών, όπως δείχνουν και τα στοιχεία της Ελληνικής Στατιστικής Υπηρεσίας. Το 2011 καταγράφηκαν 37 αυτοκτονίες σε όλο το νησί, το 2012 49, το 2013 45, ενώ από την αρχή του 2014 μέχρι και τέλος του Μαΐου 15 αυτοκτονίες (<http://www.prosopakritis.gr>).

Με τον τελευταίο νόμο (4389/2016) που ψηφίστηκε από τη βουλή κατ' επιταγή του γ' μνημονίου, όλο σχεδόν το ιδιωτικό χρέος μεταβιβάζεται σε ιδιωτικές εταιρείες διαχείρισης δανείων και σχεδόν το σύνολο της περιουσίας του δημοσίου στην «Ελληνική Εταιρεία Συμμετοχών και Περιουσίας» για 99 χρόνια, όταν η προβλεπόμενη διάρκεια αποπληρωμής του χρέους της κεντρικής κυβέρνησης (Μάρτιος 2016) είναι το 2059, δηλαδή σε 43 χρόνια από σήμερα. Αν και το ελληνικό δημόσιο δεν γνωρίζει το μέγεθος της ακίνητης περιουσίας του, εκτιμήσεις ανεβάζουν την αξία της (κεντρικής κυβέρνησης, οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης, οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης, δημόσιων επιχειρήσεων κ.ά.) στα 300 περίπου δισεκ. ευρώ. Τη διαχείριση του μεγαλύτερου μέρους της δημόσιας ακίνητης περιουσίας έχει αναλάβει η Κτηματική Εταιρεία του Δημοσίου (ΚΕΔ), που διαχειρίζεται περίπου το 92% των ακινήτων που ανήκουν στο ελληνικό δημόσιο (Τράπεζα Ελλάδος, 2010, σελ. 181-182). Από το σύνολο του δημοσίου χρέους ύψους 321.007,17 εκ. ευρώ, τα ομόλογα και βραχυπρόθεσμοι τίτλοι αντιπροσωπεύουν το 23,24% (74.609,92 εκ. ευρώ) και τα δάνεια το 76,76% (246.397,25 εκ. ευρώ) (ΥΠΟΙΚ, 2016). Δηλαδή για δάνεια αξίας 246.397,25 εκ. ευρώ, που λήγουν σε 43 χρόνια, υποθηκεύεται για 99 χρόνια πολλαπλάσιας αξίας περιουσία, πρωτοφανές γεγονός, ως προς το ύψος των εγγυήσεων, στην παγκόσμια ιστορία δημόσιου χρέους. Επεκτείνοντας τη σκέψη του Keynes, για τη χρονο-διάσταση των οικονομικών αποφάσεων στα ανθρώπινα μέτρα, ότι «μακροπρόθεσμα είμαστε όλοι νεκροί» και με βάση το σημερινό προσδόκιμο ζωής (80-82 χρόνια), κατά τη λήξη της εν λόγω εταιρείας διαχείρισης της δημόσιας περιουσίας δεν θα βρίσκεται στη ζωή, όχι μόνον κανένας από τους σημερινούς Έλληνες, αλλά και όσοι γεννηθούν στα επόμενα 15 χρόνια! Η δυσμενής αυτή εξέλιξη που οδηγεί σε ξένη διαχείριση το μεγαλύτερο μέρος της ιδιωτικής και δημόσιας περιουσίας, πλήττει την εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία και επιβεβαιώνει με τραγικό τρόπο τα λεγόμενα των αρχαίων Ελλήνων, «τα δάνεια δούλους τους ελευθέρους ποιεΐ» (τα δάνεια κάνουν δούλους τους ελεύθερους) (**Αθανάσιος Δέμος**, 2012). Για άλλη μια φορά, η Ελλάδα γίνεται «πειραματόζωο» στις νέες συνταγές του οικονομιο-κτόνου δόγματος της «θεραπείας σοκ», τιθέμενη και σε κατάσταση οικονομικής δουλείας. Επί πλέον, δεν δημιουργούνται οι αναγκαίες ποιοτικές προϋποθέσεις για την πολυπόθητη ανάπτυξη, παρά την αναμενόμενη μεγέθυνση (ποσοτική αύξηση του ΑΕΠ), η οποία και εάν επιτευχθεί θα είναι συγκυριακή και ασθενική, με ανεργία και κοινωνική εξαθλίωση. Η κατάσταση αυτή συνιστά ένα ιδιότυπο αναπτυξιακό υπόδειγμα, που το ονομάζουμε «*Εξωχώριας (offshore) Ανάπτυξης*», κατά το οποίο όχι μόνον η περιουσία (δημόσια και ιδιωτική), αλλά και η ιδιοποίησή της, κατά ένα μεγάλο μέρος ανήκουν σε ξένους, των οποίων τα συμφέροντα στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν συμπίπτουν ή και συγκρούονται με τα συμφέροντα και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες της χώρας.

Συμπεράσματα

Στις τράπεζες της Ευρωζώνης τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια συνιστούν μια σημαντική διαρθρωτική αδυναμία. Τα τραπεζικά συστήματα της Ελλάδας και της Ιταλίας συγκαταλέγονται μεταξύ αυτών με τα υψηλότερα μη εξυπηρετούμενα δάνεια. Από την εμπειρία και των άλλων χωρών που εντάχθηκαν σε πρόγραμμα, προκύπτει ότι παρά τις όποιες ρυθμίσεις των δανείων και ανεξάρτητα από τις διαφοροποιήσεις των ληφθέντων μέτρων, το μέρος των δανείων που ρυθμίστηκαν είναι εξαιρετικά χαμηλό και κυμαίνεται από το 20%-30% των δανείων σε καθυστέρηση. Στην Ελλάδα ο λόγος των συνολικών πιστώσεων προς το ΑΕΠ το 2008, εξακολουθούσε να είναι σημαντικά χαμηλότερος σε σχέση με τους αντίστοιχους λόγους στην ΕΕ. Τα μη εξυπηρετούμενα ανοίγματα ξεπέρασαν τα 2/5 του συνόλου των ανοιγμάτων στο τέλος Σεπτεμβρίου 2015.

Συσχετίζοντας τα δάνεια σε ρύθμιση με τις βασικές περιόδους των σχετικών νομοθετικών παρεμβάσεων, διαπιστώνεται ότι παρά τις τέσσερις τουλάχιστον μείζονες θεσμικές παρεμβάσεις (2010-2015) για τη ρύθμιση των δανείων, το αποτέλεσμα κρίνεται περιορισμένο λαμβάνοντας υπόψη ότι ρυθμίστηκε μόνον το 1/3 περίπου των δανείων σε καθυστέρηση, ενώ τα 2/3 έμειναν εκτός ρύθμισης. Η εξέλιξη αυτή ερμηνεύεται ενδεχόμενα από τη μη πλήρωση των κριτηρίων για την ένταξη σε καθεστώς ρύθμισης, τις προβλεπόμενες πολύπλοκες και γραφειοκρατικές διαδικασίες, από την αδυναμία των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις όποιες δεσμεύσεις/υποχρεώσεις προέκυπταν από μια ενδεχόμενη ρύθμιση, από τη μεγάλη συχνότητα των αλλαγών του σχετικού θεσμικού πλαισίου και την προσδοκία που αυτή καλλιέργησε για ενδεχόμενες ευνοϊκότερες μελλοντικές διατάξεις.

Οι χορηγήσεις δανείων και η δυνατότητα εξόφλησής τους σχετίζονται άμεσα με το επίπεδο της ανεργίας και του εισοδήματος. Η αύξηση των δανείων σε καθυστέρηση είναι ανάλογη της αύξησης της ανεργίας και της σωρευτικής μείωσης του εισοδήματος και οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην αδυναμία νοικοκυριών και επιχειρήσεων να ανταποκριθούν στις δανειακές τους υποχρεώσεις. Η αδυναμία αυτή ενισχύεται από τη μεγαλύτερη μείωση του Καθαρού Διαθέσιμου Εισοδήματος σε σχέση με την αντίστοιχη του Ακαθάριστου Εθνικού Εισοδήματος, που ερμηνεύεται από την υπερφορολόγηση των εισοδημάτων και την ταυτόχρονη μείωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Με τον τελευταίο νόμο που ψηφίστηκε από τη βουλή (22-05-2016) κατ' επιταγή του γ' μνημονίου, για το δημόσιο χρέος υποθηκεύεται πολλαπλάσιας αξίας περιουσία, πρωτοφανές γεγονός, ως προς το ύψος των εγγυήσεων, στην παγκόσμια ιστορία δημόσιου χρέους. Η δυσμενής αυτή εξέλιξη, εκτός του ότι υπονομεύει την εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία, επιδεινώνει και τους όρους αποπληρωμής των ιδιωτικών δανείων, με αναπόφευκτα τραγικές οικονομικές και κοινωνικές συνέπειες. Για άλλη μια φορά, η Ελλάδα γίνεται «πειραματόζωο» στις νέες συνταγές του οικονομιο-κτόνου δόγματος της «θεραπείας σοκ», τιθέμενη και σε κατάσταση οικονομικής δουλείας. Η κατάσταση αυτή συνιστά ένα ιδιότυπο υπόδειγμα, που το ονομάζουμε «Εξωχώριας (off shore) Ανάπτυξης», κατά το οποίο όχι μόνον η περιουσία, αλλά και η ιδιοποίησή της, κατά ένα μεγάλο μέρος ανήκουν σε ξένους.

Η πρότασή μας για τη ρύθμιση των δανείων, είναι «*ρύθμιση με ρήτρα απασχόλησης-εισοδήματος και μέρισμα τραπεζών προς ευπαθείς οφειλέτες*». Από την εμπειρία της Ελλάδας, αλλά και άλλων χωρών, συμπεραίνεται ότι οι όποιες ρυθμίσεις, ως θεσμικό και χρηματοοικονομικό μέσο διευκόλυνσης των δανειοληπτών, θα είναι μειωμένης αποτελεσματικότητας στον βαθμό που δεν συνοδεύονται με μέτρα ενίσχυσης της απασχόλησης και ανάπτυξης, που θα αποκαθιστούν την εισοδηματική δυνατότητα των δανειοληπτών να ανταποκριθούν στις δανειακές υποχρεώσεις τους.

Βιβλιογραφία

- Αθανάσιος Δέμος**, «Τι λένε οι αρχαίοι Έλληνες για χρέη και δανειστές», <https://ellas2.wordpress.com/2012/10/15>.
- Δερμενάκης Παύλος, 2014, «Δανεισμός Νοικοκυριών στην ΕΕ και Ρυθμίσεις Δανείων σε Ιρλανδία & Ισλανδία», Εισηγήσεις Ημερίδων & Άρθρα, *Μαρξιστικός Χώρος Μελέτης & Έρευνας ΜΑ.ΧΩ.Μ.Ε.*, Έκδοση Νο. 3 σελ. 36, 38,41, 43.
- Elizabeth K. Kiser 1 & Robin A. Prager1 & Jason R. Scott, 2015, «Supervisory Ratings and Bank Lending to Small Businesses During the Financial Crisis and Great Recession», *J Financ Serv Res*, DOI 10.1007/s10693-015-0226-x. p. 22, *Springer Science+Business Media New York (outside the USA)*.
- Ελληνική Ένωση Τραπεζών: 2011, «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2010», σελ. 25-29, 2013, «Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα το 2011 και το 2012», σελ. 25-26, 55-56.
- ΕΛΣΤΑΤ, Βασικά Μακροοικονομικά Μεγέθη, 2008-2015.
- Federico Ferretti, 2010, «A European Perspective on Consumer Loans and the Role of Credit Registries: the Need to Reconcile Data Protection, Risk Management, Efficiency, Over-indebtedness, and a Better Prudential Supervision of the Financial System», *J Consum Policy* (2010) 33:1-27 DOI 10.1007/s10603-009-9120-y, p. 24-25, *Springer Science+Business Media, LLC*.
- Ηλίας Λεκκός, Αρτέμης Λεβεντάκης, Χάρης Γιαννακίδης, Νοέμβριος 2015, «Όταν οι αποφάσεις του παρελθόντος καθορίζουν το οικονομικό σκηνικό του μέλλοντος: Δείκτης Εξυπηρέτησης Χρέους για Νοικοκυριά και Επιχειρήσεις», Τράπεζα Πειραιώς Οικονομική Ανάλυση και Επενδυτική Στρατηγική, σελ. 4, 13.
- Ημερησία, 2-3-2016, Προβλέψεις Deloitte Deleveraging Europe 2015 - 2016, «Βόμβα» κόκκινων δανείων στην Ελλάδα έως τα τέλη του 2016».
- International Monetary Fund, April 2016, «Global Financial Stability Report», p. 33.
- Καθημερινή, Διεθνής Οικονομία, 05.08.2015.
- Nisha Gobalan / Bloomberg, Η βόμβα των «κόκκινων» δανείων της Κίνας, Καθημερινή 02.03.2016.
- Νόμοι: 3869/2013 (ΦΕΚ Α 130, 03-08-2010), 4224/2013 (ΦΕΚ Α 288/31-12-2013), 4307/2014 (ΦΕΚ Α 246/15-11-2014), 4389/2016 (ΦΕΚ Α 94/27-05-2016).
- Παναγιώτα Καλαποθαράκου, 2014, «Ρύθμιση Οφειλών Υπερχρεωμένων Νοικοκυριών σε Περίοδο Κρίσης», Το ιδιωτικό χρέος στην Ελλάδα Υπερχρεωμένα Νοικοκυριά και Επιχειρήσεις, Εισηγήσεις Ημερίδων & Άρθρα, *Μαρξιστικός Χώρος Μελέτης & Έρευνας ΜΑ.ΧΩ.Μ.Ε.*, Έκδοση Νο. 3, σελ. 107-108.
- Πάνος Παναγιώτου, 19-11-2015, <http://news247.gr/eidiseis/gnomes/panos-panagioutou>.
- Platon Monokroussos, Dimitrios D. Thomakos, Thomas A. Alexopoulos, 2016, «High NPLs Ratio in Greece: Outcome of an unprecedented recession or the lending practices of domestic credit institutions in the pre-crisis era?» Eurobank Global Markets Research, Greece Macro Monitor, p. 14, May 4, 2016.
- Τράπεζα Ελλάδος, 2015, «Νομισματική Πολιτική 2014-15», σελ. 121-123, 137, «Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2015», σελ. 184, 186, 188-189.
- Τράπεζα Ελλάδος, Οκτώβριος 2010, Ενδιάμεση Έκθεση Νομισματικής Πολιτικής, σελ. 181-182.
- Υπουργείο Οικονομικών, δελτίο δημόσιου χρέους, Νο 18, Μάρτιος 2016.
- Χαρωνιάκης Δημήτρης, Καψύλης Αλέξανδρος, 03/11/2014, «Το Βήμα».
- Ignacio Hernando, Ernesto Villanueva, 2014, «The recent slowdown in bank lending in Spain: are supply-side factors relevant?», *SERIES* (2014) 5:245-285, DOI 10.1007/s13209-014-0117-7, pp. 281, 283, *SpringerLink.com*.
- Χρίστος Ξενοφώντος, 27-08-2014, «Ο Φιλελεύθερος», <http://www.philenews.com/el-gr/f-me-apopsi-eponymes-gnomes/385/215428>.
- <http://www.realestatenews.gr/finance>, 07/04/2016.
- <http://www.newsbeast.gr/weekend/arthro/2015409/>, 07-11-2015.
- <http://www.prosopakritis.gr>.

<http://www.capital.gr/oikonomia/3117590>, 7/4/2016.

<http://www.reporter.gr/Diethnh/Diethneis-Eidhseis/148772>, 20-04-2010.